

Lessen uit de kredietcrisis

POORTWACHTERSFUNCTIE ACCOUNTANT MOET EFFECTIEVER EN STRINGENTER

Wat is de toegevoegde waarde van de accountant? Vooral in de financiële wereld is er een kloof ontstaan tussen wat van de accountant wordt verwacht en welke werkzaamheden hij daadwerkelijk uitvoert. Dit verschil is mede ontstaan doordat de 'buitenwereld' ervan uitgaat dat de accountant het gehele interne beheersingssysteem van een organisatie toetst en niet alleen de jaarrekening controleert. In werkelijkheid toetst hij het beheersingssysteem alleen voor zover het noodzakelijk is om vast te stellen of hij bij zijn controle op het interne beheersingssysteem kan vertrouwen. Dit is dus allesbehalve een volledige toetsing. De auteur schetst in dit artikel een beeld van de verwachtingen voor en de werkzaamheden van de accountant en hoe een betere afstemming van de twee bereikt kan worden.

DOOR RON KIEFT

Elke accountant ziet zichzelf bij aanvang van een controle-opdracht gesteld voor het meest basale economisch vraagstuk: de allocatie van schaarse middelen door het controleteam aan de diverse onderdelen van de jaarrekeningcontrole. Wat van grote invloed is op dit vraagstuk, is de vraag welke invulling hij geeft aan het bepalen van de controleaanpak en het bijbehorende controleprogramma.

Accountantscontrole omvat het uitvoeren van werkzaamheden om controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening te verkrijgen. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is daarbij afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang, als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling weegt de accountant het (voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante) interne beheersingssysteem, om een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn. Die beoordeling heeft echter niet tot doel om een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de onderneming als zodanig.

Het toetsen van het relevante interne beheersingssysteem heeft vooral tot doel om vast te stellen in hoeverre de accountant bij het uitvoeren van de controle kan steunen op het interne beheersingssysteem. De consequentie hiervan is dat de accountant slechts bevindingen formuleert over dat gedeelte van het interne beheersingssysteem, dat in het kader van de jaarrekeningcontrole is onderzocht.

In de accountantsverklaring dekt de accountant zijn verantwoordelijkheid in dezen af met de volgende zin: 'In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking, het voor het opmaken en getrouw weergeven in de geconsolideerde jaarrekening van het vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem van de entiteit.' Als de accountant tevens een oordeel zou geven over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem als geheel, in samenhang met de controle van de jaarrekening, zou deze zin als volgt luiden: 'In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem,

teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn.'

Uit een onderzoek naar de accountantsverklaringen bij de jaarrekeningen over 2009 van beursgenoteerde ondernemingen in Nederland, blijkt dat een oordeel over de effectiviteit van het interne beheersingssysteem in geen van de accountantsverklaringen voorkomt.

Wat accountants hier over het algemeen toevoegen, is niet altijd in lijn met waar de markt om vraagt. Het is te eenvoudig om te veronderstellen dat alle schandalen en claims naar accountants van de afgelopen jaren alleen voortkwamen uit fouten in het uitvoeren van controlewerkzaamheden. Er bestaat behoefte aan een onafhankelijke opinie over het in control zijn van een organisatie. De belangrijkste vraag die de maatschappij daarbij beantwoord wil zien, is of men mag aannemen dat er geen gekke dingen gaan gebeuren in de periode tot de volgende controle.

Functioneren van de accountant

Veel aspecten die nodig zijn om die vraag te beantwoorden, zoals het uitgangspunt van continuïteit en het beoordelen van de beheersorganisatie, zijn al in de accountantscontrole opgenomen. Het gewicht van deze punten noch de rapportage daarover voldoen echter niet altijd aan de vraag van de markt. Dit kan worden verholpen door de focus van de accountantscontrole te verleggen. Door te bepalen welke stappen moeten worden genomen om de verwachtingskloof te overbruggen. De kredietcrisis heeft geleid tot een verhoogd risicobesef in het maatschappelijk verkeer. Zowel de aanbevelingen en vragen van de commissie-De Wit als de *green paper* vloeien voort uit de behoefte om risico's eerder te signaleren en beter te beheersen. Tweede Kamerleden hebben de expliciete wens geuit dat de accountant zijn zogenoemde poortwachtersfunctie effectiever en stringenter uitoefent.

Het object van de accountantscontrole, de jaarrekening en het daarvoor gevolgde controleproces, is echter naar zijn aard niet geschikt om een aantal fundamentele risico's tijdig te signaleren. In de praktijk wordt er daarom voor gepleit om juist het relevante interne beheersingssysteem als object van accountantscontrole te definiëren, met als afgeleide daarvan de verplichte jaarrekening. Dat kan uiteraard alleen als het management van een gecontroleerde organisatie de informatie levert die daarvoor nodig is. Dit betreft dan informatie over de opzet en werking van het risicomangement, de opzet en werking van corporate governance en gegevens over maatschappelijk verantwoord ondernemen. Maar ook de verplichte informatie in de toekomstparagraaf van het jaarverslag over

onder andere toekomstige financieringsbehoefte en financiering, bankconvenanten, toekomstige cashflows en eventuele te voorzien risico's ten aanzien van het businessmodel van de onderneming hoort hierbij.

Van de accountant en zijn controleactiviteiten kan dan op al deze aandachtsgebieden een bredere assurance worden verwacht dan nu het geval is en in het verlengde hiervan ook een meer informatieve controleverklaring. Daarnaast kan de accountant jaarlijks separaat aan de raad van commissarissen zijn bevindingen omtrent fraude- en continuïteitsrisico's rapporteren.

Lessen uit de kredietcrisis

NIVRA en NOvAA presenteerden vlak voor hun fusie een plan van aanpak getiteld 'Lessen uit de Kredietcrisis'. Dit in reactie op de recente kritiek op het accountantsberoep. Dit plan van aanpak beoogt een zwaardere invulling van de poortwachtersfunctie van de accountant, door het versterken

De accountant formuleert slechts bevindingen over dat gedeelte van het interne beheersingssysteem, dat in het kader van de jaarrekeningcontrole is onderzocht

van de professioneel-kritische houding, betere waarborgen voor onafhankelijkheid, een meer effectieve signalering van risico's bij ondernemingen en een grotere transparantie van accountantsorganisaties zelf.

Om invulling te geven aan deze aanpak, zou een deel van het risicomodel, bijvoorbeeld COSO, in het auditproces kunnen worden geïncorporeerd. Waarschijnlijk kunnen daardoor niet alle, maar wel de belangrijkste risico's worden geïdentificeerd. Een eerste stap hierin is het opnemen van een beschrijving van de aard, de timing en de omvang van de geplande werkzaamheden in verband met het inschatten van risico's (NV COS 300.9a). Deze werkzaamheden zijn gericht op het onderkennen en inschatten van risico's van een afwijking van materieel belang op het niveau van het financieel overzicht en op het niveau van beweringen (NV COS 315.4d en 315.5). Dit vereist van de accountant dat hij in staat is om risico's te onderkennen en in te schatten. Deze combinatie van stappen, de

risicoanalyse, zou het startpunt en het belangrijkste punt van de ‘rode draad in de controle’ kunnen worden en daarmee cruciaal voor een goede kwaliteit van de accountantscontrole. Maar niet alleen het ontbreken van een rode draad is schadelijk. Een rode draad die langs de verkeerde risico's loopt is minstens zo schadelijk voor de kwaliteit van de accountantscontrole. Een generieke risicoanalyse zal nooit kunnen voorzien in de behoeftes van alle unieke cliënten. Het kan ertoe leiden dat er aandacht wordt besteed aan onderwerpen die weliswaar in ‘de standaardaanpak’ staan, maar waarvan het niet waarschijnlijk is dat het materieel belang wordt geraakt of erger, dat onderwerpen waar het risico wel zit mogelijk juist niet worden geraakt.

Voor de accountant is het dus belangrijk om te investeren in het vergaren van kennis over de gecontroleerde onderneming en die kennis te gebruiken bij het verminderen van de inspanning bij simpele, routinematige onderwerpen. Dit vereist inzicht in de administratieve organisatie en interne controle. De accountant stelt daartoe bij aanvang van het controleproces vragen over de processen, taken, bevoegdheden en verantwoordelijken. In een win-winsituatie trekken de onderneming en de accountant samen op in het vastleggen en beschrijven van de AO/IC en wordt kennis structureel gedeeld. Daarbij zal idealiter

Tweede Kamerleden hebben de expliciete wens geuit dat de accountant zijn zogenoemde poortwachtersfunctie effectiever en stringenter uitoefent

worden gekozen voor een duidelijke taak- en rolverdeling, waarbij de onderneming de administratieve organisatie en interne controle beschrijft en gebruikmaakt van de kennis van de accountant. De accountant toetst of de processen, de richtlijnen en de afspraken in de dagelijkse praktijk worden gevolgd. Dit is wat onder de opzet, het bestaan en de werking van de administratieve organisatie en interne controle wordt verstaan. De onderneming is hierbij gebaat, omdat een stevig en met gezond verstand ingericht AO/IC-raamwerk het fundament is onder een duurzaam succesvolle onderneming. Het helpt de onderneming om de risico's te identificeren en te beheersen en de processen te optimaliseren. Daarnaast wordt een goede AO/IC positief gewaardeerd bij een eventuele overname.

Bredere rapportage en assurance

Veel bestuurders van beursgenoteerde ondernemingen geven aan dat zij aandeelhouders nadrukkelijker willen informeren

over het totale functioneren van de onderneming, zoals gevraagd in *best practice* -bepaling II.1.4 van de Nederlandse Corporate Governance Code. Dit blijkt o.a. uit onderzoek van Deloitte onder corporate CFO's naar de toekomst van de accountancy. Het uitsluitend rapporteren over financiële resultaten in de jaarrekening behoort dus tot het verleden. Een meerderheid van de CFO's legt op dit moment zowel over financiële als niet-financiële resultaten verantwoording af. De niet-financiële informatie betreft de prestaties op het gebied van risico's, governance en duurzaamheid. Het percentage ondernemingen dat breder verslag uitbrengt, zal de komende jaren nog sterk toenemen. Zo rapporteert naar verwachting over twee jaar ruim 80 procent van de ondernemingen over risico's naar de buitenwereld.

Op grond van de huidige controleaanpak heeft de accountant op hoofdlijnen een beeld van de stand van zaken van het interne beheersingssysteem. Dit hoeft echter niet het geval te zijn op alle terreinen waarover door het bestuur wordt gerapporteerd. Daarom zal hij op grond van zijn bevindingen van de jaarrekeningcontrole (delen van) de rapportage van het bestuur slechts op hoofdlijnen kunnen beoordelen.

Toegevoegde waarde voor onderneming

Het is een goede ontwikkeling dat de CFO'S op grote schaal voornemens zijn breder verslag te doen. Ook de wetgever zal zich waarschijnlijk nog buigen over mogelijke nieuwe rapportageverplichtingen. Het is nu aan de accountants om de juiste controle- en verslagleggingskaders op te tuigen, om daar waar gevraagd adequate assurance te kunnen geven. Veel accountantskantoren werken met een controleaanpak gebaseerd op *understand the business*. Daarbij wordt van accountants verwacht dat zij begrijpen wat de belangrijkste ondernemingsdoelstellingen zijn, waar een onderneming op stuurt en welke risico's de onderneming loopt. Als de accountant de controleaanpak daarop laat aansluiten, heeft ook de onderneming daadwerkelijk baat bij de controle en levert de accountant toegevoegde waarde voor de onderneming.

Advies na opstellen van de jaarrekening is als mosterd na de maaltijd. Vooral korte, periodieke contactmomenten worden zeer gewaardeerd. Bijvoorbeeld door drie of vier keer per jaar, en niet alleen in de afronding van de jaarrekeningcontrole, inhoudelijk overleg te laten plaatsvinden tussen de onderneming en de accountant. En dan echt met de accountant en niet met de jongste medewerker. Door nieuwe onlinemogelijkheden, zoals de onlineboekhouding, kan zowel de onderneming als de accountant continu op de hoogte zijn van de actuele stand van zaken. De jaarrekening wordt daarmee een *commodity*. De werkzaamheden van de accountant veranderen. De ervaring van veel ondernemingen is nu dat zij een hoog tarief betalen voor een advies, waarbij zij bovendien vooraf moeten tekenen dat de accountant er op geen enkele

manier verantwoordelijk voor kan worden gehouden.

Alleen als de accountant dichtbij de onderneming staat, kan hij een rol als sparringpartner en klankbord vervullen, zodat de onderneming er echt wijzer van wordt. Het gaat dan om vragen als: Welke risicofactoren (zowel intern als van buitenaf) spelen

Een generieke risicoanalyse zal nooit kunnen voorzien in de behoeftes van alle unieke cliënten

er? Wat is de relatie tussen deze risico's en posten in de jaarrekening? Wat is de impact op de business als risico's zich daadwerkelijk voordoen? En: Welke interne maatregelen worden genomen of moeten worden genomen om deze risico's te managen? De onderneming zou zichzelf veel vaker de vraag moeten stellen wat er fout kan gaan en deze vraag concreet met

haar accountant moeten uitwerken en beantwoorden.

Als de inhoud van de berichtgeving meer op de toekomst gericht zal zijn, zullen accountants zich moeten bekwamen in het afgeven van opinies over prognoses en forecasts. Hierdoor kunnen zij toegevoegde waarde blijven leveren aan ondernemingen. Accountants hebben nu de wettelijke taak om de jaarrekening te controleren en deze van een verklaring te voorzien. Daar horen prognoses niet bij. Extra werkzaamheden leiden tot een groter accountantsrisico. In het vak draait alles nou eenmaal om het voorkomen van claims. Een van de vragen die daarbij opkomen, is of een accountant op basis van zijn eigen prognose continuïteitsvoorbehoud moet maken.

Literatuur

~ J. de Rooy (2011), 'Verleg het object van accountantscontrole', *Accountant.nl*, 1 maart 2011.

Drs. R.M. Kieft RA is directeur/eigenaar van Bureau voor Administratie en Controle Kieft (BACK) B.V.

PE

Maak vrijblijvend kennis met Finance & ControlPE en haal GRATIS 2 PE-punten!

- Bespaar tijd en geld door online studiepunten te halen
- Toegang tot uitgebreid online basispakket cursussen
- Elke maand toevoeging van cursus t.w.v. 2 PE-punten
- 2-maandelijks tijdschrift Finance & Control met vakartikelen
- Toegang tot online database Finance & ControlBase met meer dan 3000 vakartikelen voor verdieping van onderwerpen
- Wekelijkse e-zine met aankondiging nieuwe artikelen en laatste financiële nieuws
- Zeer voordelig: slechts € 470,- (incl. btw) per jaar. Dat is nog minder dan € 10,- per PE-punt.

Houd uw vakkennis op peil en haal online PE-punten.

Ga naar www.finance-control.nl/pe voor de gratis online cursus en verdien 2 PE-punten.

Kluwer
a Wolters Kluwer business

FINANCE & CONTROL

FINANCE & CONTROL
BASE

FINANCE & CONTROL
PE